

ГЕОРГИ КРУМОВ
НЕ ЩЕ Е ПОСЛЕДЕН

chitanka.info

Загриженост за съдбата на човечеството — може би това е основният мотив на унгарската научна фантастика; за щастие — не само на нея. Личността е отговорна за обществото, както и то не трябва да бъде безразлично към съдбата на отделния човек. Техниката се развива бурно, но дали човекът е нравствено подготвен за приложението ѝ, съзнава ли последиците от него, способен ли е да ги контролира и да ги насочва само към доброто? Независимо с какви средства унгарският фантаст се насочва към тези въпроси — посредством утопията, литературното прение, приказността, алегорията, гротеската — отговорът им винаги е обнадеждаващ. Дори когато се сричат планети, дори когато враждуват галактики или застават един срещу друг двама сътрудници, работещи над общ проблем, чието решение изисква не само знания, но и висока нравственост. Буди доверие това основно изживяване — безпокойството за съдбата на сегашните и бъдещите поколения. С хуманните си послания унгарската фантастика се стреми да бъде литература на отговорността. В този смисъл фантастиката в литературата едва ли се отличава с нещо съществено изобщо от художествената проза. Различни са средствата ѝ, градивото ѝ, начинът, по който философски осмисля науката и техниката.

Корените на унгарската фантастика не се простират в многовековни традиции, но тя е многолика, достатъчно разнообразна, за да си е извоювала едно особено право: да не се побира в каквато и да било „картотека“. Твърде често тя прелива в жанровите особености на реалистичната проза, прилага похвати на сюрреализма и символизма или използва популярни сюжети от митологията, най-често библейски. За нея не би могло да се каже, че е поднесла на читателите си образци с безспорни и трайни достойнства, тя все не успява да създаде своя класика, но сякаш не се и стреми към това. Актуалността е привична черта на унгарската фантастика и това ту приковава читателското внимание към нея, ту я обеднява.

Най-интересните — пък и най-ранни — прояви, оставили следа в общото литературно развитие на страната, са дело на писатели, които сякаш мимоходом потапят перото си и в мастилницата на фантастите. Неведнъж това довежда до забележителни резултати — достатъчно е да си припомним „Трагедията на човека“ — от Имре Мадач, считана за върхово постижение на унгарската поетична драматургия, намерила

място и в световната класика. В редица епизоди Мадач показва, че владее добре средствата на утопията, дори на научната фантастика, макар да ги използва само като форма, чрез която по-интригуващо, сгъстено и самобитно да размисли върху реалистични проблеми. Привличат вниманието утопистичният роман на Георг Бешенеи, „Пътуването на Таримен“, написан още в началото на миналия век и дал материалистичен отговор на основни въпроси за мястото на църквата и духовенството в държавата; „Роман на бъдещия век“ на класика Мор Йокаи е повлиян от Верн и вече смело черпи от света на техниката и природознанието; дори забележителният поет Михай Бабич в романа „Пилотът Елза или съвършеното общество“, донякъде и в „Халифът щъркел“ се изкусява от фантастиката; широко популярни са романите „Капилария“ и „Пътуване из Фаремидон“ на Фридеш Каринти, показал как фантастиката придобива съвременно звучене и като стил, макар свита в сравнително ограниченият тематичен кръг за отношенията между мъжа и жената и небезизвестната „война между половете“; в „Господин Г. А. в Х.“ Тибор Дери продължава кафкианската традиция в по-новата унгарска проза; пак същата традиция добива размах в абсурдния роман „Епепе“ на Ференц Каринти, посветен на деликатната тема за сложността на човешките взаимоотношения и проблема личност-общество; „Втората планета на Ог“ от Петер Ленгел и особено някои блестящи като белетристика разкази на Лайош Мещерхази произнасят сурова присъда над неофашизма. Добрите примери могат да продължават предимно по-кратките жанрове на есето, разказа и новелата, като се отдаде заслуженото на писателите Петер С. Сентмихай, Петер Куцка, Петер Жолдош, Мария Сепеши, Гюла Фекете, Золтан Чернаи, Гюла Хернади и други, писали и романи.

Какво място заема сред творбите на сънародниците му романът на Петер Богати?

„Последният човек“ привлече вниманието на широк читателски кръг, на критиката и намери път към чуждестранния любител на жанра. Сюжетът на романа неведнъж е разработван от научната фантастика в различни варианти — ядрената катастрофа, сполетяла Земята, е пощадила случайно един-единствен човек — истински съвременен Робинзон, останал сам на обезлюдената планета. Ще се огъне ли той под нечовешкото бреме на самотността? Ще издържи ли

физически и психически, останал без каквито и да било перспективи, освен тази да просъществува още известно време? И защо — щом пред него се е разкрил един свят на безсмислието? В романа не се изяснява причината за планетарната катастрофа — тя може да е предизвикана от едно неволно „натискане на копчето“, може да е последица от мълниеносно развила се война; може човешкият род, пък и всички животински видове да са унищожени от някаква намеса отвън, от Космоса. Все едно, това остава загадка. Робинзон не се и старае да изясни събитието, то е неподвластно на логиката. Не бихме могли да кажем, че последният обитател на планетата рухва под тежестта на своята самотност, колкото и да го притиска тя. Робинзон се оказва човек, чиято воля за оцеляване, макар и подлагана постоянно на мъчителни кризи, е достатъчно силна, за да организира понататъшното си съществуване. Но тя е поддържана от една надежда — да открие и други, оцелели като него същества, своя Петкан може би. Или — както често срещаме във фантастиката — своята адамовска Ева. И това наистина се случва. Финалът е оптимистичен, ако за оптимизъм може въобще да се говори след всичко, което се е случило и се случва в романа. Но предупреждението на автора е ясно, то не е и иносказателно, то е подложено на рационална дискусия: човечеството разполага със сила, която може да му даде много, както го оправдават и чисто белетристичните му качества: спокойното, плавно изложение, пестеливата емоционална мотивировка, възстановяването на характери, когато носителите им вече са престанали да съществуват, търсенията на разума и бягството от сантименталност. На места увлечението към разточителство с научни и научноподобни термини, излишеството от аксиоми снижава свежестта на разказа, но сякаш и с това Богати се стреми да се предпази от попадането в друга крайност — създаването на някаква нова митология на разрухата. Той се предпазва и от виденията на немотивирания оптимизъм. Срещата на Робинзон с космическите пришълци и Петкан навярно е трескаво видение, плод на болезнено изострено въображение — но може би е действителна. Тя поставя на изпитание земния човек преди всичко с въпроса, има ли той право да напусне Земята, макар и при обстоятелства, при които това не би означавало бягство, а нещо естествено и разумно. Робинзон е принуден да извърши най-голямото престъпление — ако наистина го е и извършил, а не само го е сънувал

— да убие. Авторът подлага на анализ чрез диалога между Робинзон и подобие то му от друг свят нравствени устои на личността от атомната ера. Читателят, разбира се, не очаква хармонични възгледи и особена устойчивост от един „последен обитател“, от същество, попаднало в изключителни обстоятелства. Но Робинзон остава верен на Земята, на принадлежността си, макар да не издържа напълно доводите на чуждата логика. Разумът и инстинктът се преплитат и се насочват един срещу друг. Прибавеният послеслов на автора обяснява историята на ръкописа чрез „общоизвестните“ магнетофонни записи на Селкирк. За нас те са преди всичко възможност още веднъж да се уверим в намеренията на Богати, говорещ за мода на самотността, за човешките безкрайни възможности, изживявани съзнателно-мъдро и съзнателно-нелепо. И особено за това, че човекът е рожба на обществото, без което би загинал лесно, макар в него да има множество ограничения и не помалко ограниченост. В записите на Робинзон историята ще се възроди — от срещата с онази, която е оставила следите си в пясъка за „последния човек“. Той не ще е последен.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.